

№ 3 / 2026

ANDIJON DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI

ADPI
Ilmiy xabarnomasi

MEDIA TA'LIMNING PEDAGOGIK TIZIMDAGI O'RNI VA MEDIAKOMPETENTLIKNI SHAKLLANTIRISHDAGI AHAMIYATI

Umarov Azizbek Vaxobovich

Andijon davlat pedagogika instituti

Annotatsiya.

Mazkur maqolada media ta'limning zamonaviy pedagogik tizimdagi o'rni, uning nazariy-metodologik asoslari hamda ta'lim oluvchilarda mediakompetentlikni shakllantirishdagi ahamiyati ilmiy nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Tadqiqotda media ta'limning tarkibiy qismlari, asosiy tamoyillari va pedagogik vazifalari ochib berilgan. Shuningdek, mediakompetentlikning tarkibiy elementlari, uni shakllantirish bosqichlari va samarali pedagogik shart-sharoitlar belgilab olingan. Maqolada respublika ta'lim tizimida media ta'limni rivojlantirish bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar bayon etilgan.

Kalit so'zlar:

media ta'lim, mediakompetentlik, mediasavodxonlik, pedagogik tizim, axborot madaniyati, raqamli ta'lim, media-pedagogika, kritik tafakkur.

Аннотация.

В данной статье с научной точки зрения анализируются место медиаобразования в современной педагогической системе, его теоретико-методологические основы, а также значение в формировании медиакompetentности у обучающихся. В исследовании раскрыты структурные компоненты, основные принципы и педагогические задачи медиаобразования. Также определены структурные элементы медиакompetentности, этапы её формирования и эффективные педагогические условия. В статье изложены научно-практические рекомендации по развитию медиаобразования в системе образования республики.

Ключевые слова:

медиаобразование, медиакompetentность, медиаграмотность, педагогическая система, информационная культура, цифровое образование, медиапедагогика, критическое мышление.

Abstract.

This article analyzes from a scientific point of view the place of media education in the modern pedagogical system, its theoretical and methodological foundations, as well as its importance in the formation of media competence among learners. The study reveals the structural components, basic principles and pedagogical tasks of media education. The structural elements of media competence, the stages of its formation and effective pedagogical conditions are also identified. The article presents scientific and practical recommendations for the development of media education in the education system of the republic.

Keywords:

media education, media competence, media literacy, pedagogical system, information culture, digital education, media pedagogy, critical thinking.

Bugungi axborotlashgan jamiyat sharoitida shaxsning media muhitda erkin harakatlana olishi, axborotni tanqidiy idrok etish, tahlil qilish va undan maqsadli foydalanish ko'nikmalari muhim ijtimoiy talab sifatida qaralmoqda. Globallashuv jarayonlari va raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi natijasida ta'lim sohasida yangi yo'nalish — media ta'lim

shakllandi. Media ta'lim nafaqat o'quvchilarning intellektual rivojlanishiga, balki ularning shaxsiy va kasbiy kompetensiyalarini takomillashtirishga ham xizmat qiladi.

O'zbekiston Respublikasida ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish hamda yoshlarni zamonaviy axborot muhitiga moslashtirish bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Davlat dasturlarida media ta'limni joriy etish, talabalarda mediakompetentlikni shakllantirish kabi vazifalar belgilangan. Shu nuqtai nazardan, mazkur muammoni ilmiy asosda o'rganish va uning pedagogik mexanizmlarini ishlab chiqish dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Media ta'lim sohasidagi ilmiy izlanishlar XX asrning ikkinchi yarmidan boshlab faol rivojlana boshladi. Britaniyalik tadqiqotchi L. Mastermanning ishlarida media ta'limning nazariy asoslari, K. Bezelgetning tadqiqotlarida esa uning metodologik tamoyillari yoritib berilgan. Rossiyalik olim A.V. Fyodorov media ta'limning tarbiyaviy va o'qituvchanlik vazifalarini chuqur tahlil qilgan. MDH mamlakatlarida bu yo'nalishni rivojlantirishga I.A. Fateyeva, N.B. Kirillova, I.V. Jilbitskaya kabi olimlar salmoqli hissa qo'shganlar.

O'zbekistonlik tadqiqotchilar — N. Tursunov, M. Quronov, S. Tursunov va boshqalarning ishlarida axborot madaniyati, raqamli pedagogika hamda yoshlarning media muhitdagi xulq-atvori masalalari o'rganilgan. Biroq media ta'limning yaxlit pedagogik tizim sifatidagi o'rni va mediakompetentlikni shakllantirish mexanizmlari yetarli darajada tadqiq etilmagan.

Tadqiqot metodologik jihatdan tizimli yondashuv, kompetensiyaviy yondashuv va shaxsga yo'naltirilgan ta'lim nazariyalariga asoslangan. Tadqiqot davomida ilmiy adabiyotlarni nazariy tahlil qilish, qiyosiy tahlil, umumlashtirish hamda pedagogik kuzatuv usullaridan foydalanildi.

Natijalar va ularning tahlili

1. Media ta'limning mohiyati va pedagogik tizimdagi o'rni

Media ta'lim — bu shaxsda mass-media (matbuot, televideniye, radio, internet, ijtimoiy tarmoqlar va h.k.) bilan o'zaro samarali muloqot ko'nikmalarini, axborotni tanqidiy idrok etish va yaratish qobiliyatini shakllantirishga qaratilgan pedagogik jarayondir. UNESCO tomonidan qabul qilingan ta'rifga ko'ra, media ta'lim — fuqarolarda media bilan muloqot qilishning barcha shakllarini tushunish va ulardan oqilona foydalanish uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma va malakalarni rivojlantirishga yo'naltirilgan ta'lim faoliyatidir. Pedagogik tizimda media ta'lim quyidagi vazifalarni bajaradi: birinchidan, ta'lim oluvchilarda axborot bilan ishlash madaniyatini tarbiyalaydi; ikkinchidan, ularning kritik tafakkurini rivojlantiradi; uchinchidan, ijodiy faoliyat ko'nikmalarini shakllantiradi; to'rtinchidan, ijtimoiy mas'uliyat va axloqiy mezonlarga sodiqlikni mustahkamlaydi.

Media ta'lim pedagogik tizimning tarkibiy qismi sifatida quyidagi komponentlardan iborat: maqsad va vazifalar; mazmun (media-tushunchalar, media-til, media-tanqid); shakl va metodlar (media-loyihalar, media-tahlil, media-mashqlar); pedagogik vositalar (raqamli platformalar, multimedia resurslari); natija (mediakompetentlik). Bu komponentlar o'zaro bog'liq holda ishlab, yaxlit tizimni hosil qiladi.

2. Media ta'limning asosiy tamoyillari

Media ta'lim quyidagi pedagogik tamoyillarga asoslanadi:

- **hayotiylik tamoyili** — ta'lim mazmunining real media-amaliyot bilan bog'liqligini ta'minlaydi;
- **interaktivlik tamoyili** — o'quvchining faol ishtirokini, hamkorlikdagi faoliyatini taqozo etadi;
- **tanqidiylik tamoyili** — media-axborotni tahlil qilish va baholash ko'nikmalarini rivojlantiradi;
- **ijodkorlik tamoyili** — ta'lim oluvchilarning o'z media-mahsulotlarini yaratishini rag'batlantiradi;
- **uzluksizlik tamoyili** — media ta'limning maktabgacha bosqichdan oliy ta'limgacha bo'lgan butun jarayonda davom etishini ta'minlaydi.

3. Mediakompetentlikning mohiyati va tarkibiy qismlari

Mediakompetentlik — bu shaxsning media muhitda mustaqil va samarali harakatlana olish, axborotni qidirish, baholash, tahlil qilish, yaratish va tarqatish bo'yicha integrativ qobiliyatidir. U mediasavodxonlikdan ko'ra kengroq tushuncha bo'lib, nafaqat texnik ko'nikmalarni, balki axloqiy-ma'naviy jihatlarni ham qamrab oladi.

Tadqiqotchilar mediakompetentlikning quyidagi tarkibiy qismlarini ajratib ko'rsatadilar: motivatsion komponent (media-faoliyatga qiziqish, ehtiyojlar); kognitiv komponent (media haqidagi bilimlar, media-tushunchalar); operatsion komponent (texnik ko'nikmalar, media-mahsulotlarni yaratish malakalari); aksiologik komponent (qadriyatlar tizimi, axloqiy mezonlar); refleksiv komponent (o'z faoliyatini baholash, o'z-o'zini takomillashtirish).

Ushbu komponentlarning yaxlit shakllanishi mediakompetent shaxsni tarbiyalashga olib keladi. Bunday shaxs — o'zgaruvchan media muhitda ongli tanlov qila oladigan, axborotning ishonchligini aniqlay oladigan, manipulyatsiya va dezinformatsiyaga qarshi tura oladigan, o'z fikrini grammatik to'g'ri va etik me'yorlarga muvofiq ifodalay oladigan fuqarodir.

4. Mediakompetentlikni shakllantirishning pedagogik shart-sharoitlari

Mediakompetentlikni samarali shakllantirish uchun bir qator pedagogik shart-sharoitlar zarur.

Birinchi shart — ta'lim mazmunini media-bilimlar bilan boyitish. Bu o'quv rejalariga maxsus media-fanlar yoki mavjud fanlarga media-modullarni integratsiya qilish orqali amalga oshirilishi mumkin. Ayniqsa, matematika va informatika fanlarini o'qitishda media-resurslardan foydalanish, ma'lumotlarni vizual tahlil qilish va raqamli vositalar bilan ishlash katta samara beradi.

Ikkinchi shart — pedagoglarning media-tayyorgarligi. O'qituvchining o'zi mediakompetent bo'lmasdan turib, o'quvchilarda bu sifatni shakllantirish mumkin emas. Shu sababli, oliy ta'lim muassasalarida bo'lajak pedagoglarni media ta'lim bo'yicha tayyorlash hamda ishlovchi o'qituvchilarning malakasini muntazam oshirib borish muhim ahamiyatga ega.

Uchinchi shart — moddiy-texnik bazaning yetarliligi. Zamonaviy kompyuterlar, multimedia uskunalari, internet kanali va litsenziyalı dasturiy ta'minot media ta'limni amalga oshirishning zaruriy asosi hisoblanadi. To'rtinchi shart — oila va ta'lim muassasasi o'rtasidagi hamkorlik. Bola media muhitda kun davomida bo'lganligi sababli, uning media-faoliyatini boshqarish va to'g'ri yo'naltirishda ota-onalarning ham ishtiroki zarur.

Xulosa: O'tkazilgan tahlil natijalari quyidagi xulosalarni chiqarish imkonini beradi:

Birinchidan, media ta'lim zamonaviy pedagogik tizimning ajralmas tarkibiy qismi bo'lib, u ta'lim oluvchilarning intellektual, ma'naviy va kasbiy rivojlanishida muhim o'rin tutadi. Uning vazifalari va tamoyillari pedagogik nazariyaning umumiy qonuniyatlariga zid emas, aksincha, ularni yangi axborot sharoitida boyitadi.

Ikkinchidan, mediakompetentlik bugungi kunda zamonaviy mutaxassisning umumiy madaniyatining tarkibiy qismi sifatida qaralishi lozim. Uning shakllanishi motivatsion, kognitiv, operatsion, aksiologik va refleksiv komponentlarning yaxlit rivojlanishini taqozo etadi.

Uchinchidan, mediakompetentlikni samarali shakllantirish uchun ta'lim mazmunini boyitish, pedagoglarning media-tayyorgarligini ta'minlash, moddiy-texnik bazani mustahkamlash hamda oila bilan hamkorlikni rivojlantirish kabi shart-sharoitlarni yaratish zarur.

Bundan keyingi tadqiqotlarda media ta'lim bo'yicha milliy konsepsiyani ishlab chiqish, mediakompetentlikni baholashning diagnostik mezonlarini belgilash hamda turli yosh va kasbiy guruhlar uchun media-ta'lim dasturlarini yaratish istiqbolli yo'nalishlar sifatida belgilanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Masterman L. *Teaching the Media*. — London: Comedia Publishing Group, 1985. — 341 p.
2. Fyodorov A.V. *Mediaobrazovaniye: istoriya, teoriya i metodika*. — Rostov-na-Donu: SKNS VSh, 2001. — 708 s.
3. Kirillova N.B. *Mediakultura: ot moderna k postmodernu*. — M.: Akademicheskiy Proyekt, 2006. — 448 s.
4. Buckingham D. *Media Education: Literacy, Learning and Contemporary Culture*. — Cambridge: Polity Press, 2003. — 219 p.
5. Tursunov N. *Axborot madaniyati va yoshlar tarbiyasi*. — Toshkent: O'qituvchi, 2019. — 184 b.
6. Quronov M. *Pedagogika nazariyasi va tarixi*. — Toshkent: "Sharq" NMAK, 2007. — 264 b.
7. UNESCO. *Media and Information Literacy: Curriculum for Teachers*. — Paris: UNESCO, 2011. — 192 p.
8. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Raqamli O'zbekiston — 2030" strategiyasini tasdiqlash to'g'risidagi Farmoni. PF-6079, 2020-yil 5-oktabr.
9. Jilbitskaya I.V. *Mediakompetentnost lichnosti: ot terminologii k pokazatelyam // Innovatsii v obrazovanii*. — 2009. — №3. — S. 70–88.
10. Fateyeva I.A. *Mediaobrazovaniye: teoreticheskiye osnovi i opit realizatsii*. — Chelyabinsk: ChelGU, 2007. — 270 s.

MUNDARIJA

PEDAGOGIKA

<i>Umarov Azizbek Vaxobovich</i> MEDIA TA'LIMNING PEDAGOGIK TIZIMIDAGI O'RNINI VA MEDIAKOMPETENTLIKNI SHAKLLANTIRISHDAGI AHAMIYATI	4
<i>Azizova Dilbarxon Mashrabovna, Gofurjanova Nilufarxon Kadirjon qizi</i> TALABALARNING O'QISH SAVODXONLIGIDA INTERPRETATIF TAFAKKURNI SHAKLLANTIRISHNING NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI	8
<i>Mirzaev Otabek Khusanovich</i> BOLALARNI MAKTABGA TAYYORLASH METODIKASINI MAKTABGACHA TA'LIMDA TUTGAN O'RNINI	13
<i>Umnov Dmitry Gennadevich</i> DEVELOPMENT OF CHILDREN'S RESILIENCE TO ADVERTISING: PREPARING EDUCATORS TO ADDRESS THE ISSUE OF TARGETED MARKETING PRESSURE ON PRESCHOOLERS	16
<i>Гофуржанова Нилюфар Кадыровна, Халикова Хуршида Нейматовна</i> РАЗВИТИЕ ЧИТАТЕЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ СТУДЕНТОВ НА ОСНОВЕ ИНТЕРАКТИВНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В СОВРЕМЕННЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УСЛОВИЯХ	28
<i>Qodirbekova Zebaxon Jasurbek qizi</i> BOSHLANG'ICH SINFLARDA MATNLI MASALALAR VOSSITASIDA KONSTRUKTIV TA'LIM MUHITINI YARATISH VA STEAM INTEGRATSİYASINI AMALGA OSHIRISH	32
<i>Turg'untosheva Hamidaxon Rahmatullo qizi</i> AVTIZM SPEKTRLI BUZILISHLARI BO'LGAN BOLALARDA MOTIV VA EMOTSIONAL KO'NIKMALARNI RIVOJLANTIRISH: HARAKATLI O'YINLARNING TA'SIR MEKANIZMLARI	36
<i>Косимова Гуллола Муллажаноэвна, Халикова Хуршида Нейматовна</i> УЧЕБНИКИ ПОДДЕРЖИВАЮЩИЕ АКТИВНОЕ ОБУЧЕНИЕ УЧАЩИХСЯ В НАЧАЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ: МЕТОДИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ДИЗАЙНУ	43
<i>Olimova Sarvinaz Mashrabjon qizi</i> DIZARTRIYALI BOLALARDA DISPRAXSIYANING NAMOYON BO'LISH SHAKLLARI	47
<i>Abdullayeva Madina Baxtiyor qizi</i> MONTESSORI METODINING BOSHLANG'ICH TA'LIMGA INTEGRATSİYA QILISHNING ISTIQBOLLARI	51
<i>Abdukadirov Bobirmirza Baxodirovich</i> OLIV TA'LIM TALABALARINING AXBOROT-TANQIIDYI KOMPETENTLIGI: TUSHUNCHANING MAZMUN-MOHİYATI VA TARKIBIY KOMPONENTLARI	54
<i>Bayjonov Furgat Baxramovich</i> TA'LIM JARAYONIDA GENDER YONDASHUVINI TAKOMILLASHTRISH: DILA VA JAMIYAT INTEGRATSİYASI ASOSIDA	59
<i>Ismoilova Nilufarxon</i> KREATIVLIK VA TANQIIDYI FIKRLASH KONTEKSTIDA MANTIQIY FIKRLASHNI SHAKLLANTIRISH	66
<i>Raxmanov Omadjon Mamasidiq o'g'li</i> PEDAGOGIK PLATFORMA TUSHUNCHASINING ILMİY-NAZARIY MOHIYATI VA OLIV TA'LIM TIZIMIDAGI O'RNINI	70
<i>Bazarboyeva Mahira Shavkatbek qizi</i> INNOVATSİYON YONDASHUVLAR DRODALI TARBIIYACHILARNING KASBIY O'SISHINI TA'MINLASH	77
<i>Matkarimov Jaxangir Salaydinovich</i> TABIIY FANNI O'QITISH JARAYONIDA ILMİY TADQIQOTCHILIK FAOLIYATIGA TAYYORLASHNING ILMİY-METODIK ASOSLARIGA DOIR	81

IJTIMOIY-GUMANITAR FANLAR

<i>Аскароев Шакирджан Махмудович</i> ПРАВА ЖИВОТНЫХ В МИРЕ И В УЗБЕКИСТАНЕ: ПРАВОВЫЕ, НРАВСТВЕННЫЕ И РЕЛИГИОЗНЫЕ АСПЕКТЫ	86
<i>Курбанова М.Т</i> КРАЕВЕДЧЕСКИЕ ТЕКСТЫ КАК ФАКТОР РАЗВИТИЯ РЕЧЕМОСЛЫТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УЧАЩИХСЯ	96
<i>Abdusamatov Dzodbek Olimjon o'g'li</i> YOSHLAR ONGIDA MILLIY QADRIYATLARNI SHAKLLANTIRISHDA MAHALLANING ZAMONAVIY MEKANIZMLARI	100
<i>Odilov Kamiljon Furgatjon o'g'li</i> XORIJY TILLARNI O'QITISH SOHASIDA MILLIY QADRIYATLARNI SAQLAB QOLGAN HOLDA ZAMONAVIY TA'LIM USULLARINI AMALIYOTGA TATBIQ ETISH	104
<i>Maksumova F.K</i> MADONNING TARIXIY-NAZARIY ILM MAKTABI	110
<i>Alisherova Zulfiya Talibdjanovna</i> O'SMIRLIK DAVRIDAGI "KATTALIK HISSI" VA PSIXIK XUSUSIYATLARINING O'ZIGA XOSLIGI	114

ANIQ VA TABIIY FANLAR

<i>G'aniyev Abduqahhor Gadoyevich, Eshboboyeva Muxlisa Zavqiy qizi</i> FIZIKADAN LABORATORIYA MASHG'ULOTLARIDA MIND MAPDAN FOYDALANIB TALABALARNING IJODIY FIKRLASH KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH	118
<i>Ergashev Bilaliddin Mirsharibjon ugli, Alijanova Charasoy Muradjon qizi</i> EVALUATING THE EFFECTIVENESS OF PHYSICS TEACHING THROUGH A COMPARISON OF TRADITIONAL AND CASE STUDY METHODS	128
<i>L.S. Yunusov, F.Yu. Axmedov, M. Maxsudova, K.M. Turg'unboyeva</i> MUNTAZAM SPORTNING YENGIL ATLETIKA TURI BILAN SHUG'ULLANADIGAN 14-16 YOSHDAGI BOLALARNING MORFOLOGIK VA FIZIOLOGIK KO'RSATKICHLARI TAHLILI	139
<i>Zakirjanov Sarvar, Zaynabiddinov Ibrokhimjon</i> ON A LINEAR PURSUIT DIFFERENTIAL GAME IN R^n	147
<i>Ubaydullayev Solijon Qodirovich, Tursunov Farxodjon Ermakboevich, Qo'ychiyeva Mohlaroy Lutfidin qizi</i> TEKNOLOGIYA FANI DARSLARIDA O'QUVCHILARNI KREATIV FIKRLASHLARINI OSHIRUVCHI TA'LIM METODLARI	154
<i>Ergashev Bilaliddin Mirsharibjon o'g'li, Karimova Masturaxon Turg'unali qizi</i> EVALUATION OF THE EFFECTIVENESS OF PHYSICS TEACHING BASED ON THE FLIPPED CLASSROOM MODEL	159
<i>Ashurova Gulchexra Dadajanovna, Matniyazova Hilola Xudaybergenovna</i> ARACHIS HYPOGAEA L. (YERYONG'OD) O'SIMLIGIDA SUV ALMASHINUVINING FIZIOLOGIK KO'RSATKICHLARIGA MIKROBIOLOGIK O'G'ITLARNING TA'SIRI	172
<i>Nizamova Bashoratxon Begaliyevna, Abduhamidova Onaxon Ilhomjon qizi</i> UMUMTA'LIM MAKTABLARIDA BIOLOGIYANI O'QITISHDA "BOBURNOMA" MA'LUMOTLARINING DIDAKTIK AHAMIYATI	177
<i>Axmedov Shavkatbek Baltabayevich</i> INTEGRATIV YONDASHUVNI - O'QUVCHILARDA O'QUV FANGA DID KOMPETENTSIYALARNI RIVOJLANTIRISHNING ASOSIY OMILLARI	183
<i>Ergashev Bilaliddin Mirsharibjon O'g'li, Ergasheva Fatimaxon Sadiqjon qizi</i> "DATTIQ JISMLARNING MEKANIK XOSSALARI" MAVZUSINI O'QITISHNING SAMARADORLIGINI OSHIRISH	188